

DERS KİTABI: KISACA ÇAĞDAŞ OSMANLI TÜRKÇESİ DİL BİLGİSİ

Aleksandr N. Samoyloviç

Üniversite ve Enstitünün Osmanlı araştırmaları uzmanı
Profesör Vasiliy Dmitriyeviç Smirnov'un hatırasına
ithaf olunur.

ÖN SÖZ*

- Müsvedde hâlindeki tamamlanmış ve yarım çalışmalarımın geniş arşivini karıştırırken Osmanlı Türkçesinin dil bilgisini hazırlamaya en az iki defa koyduğumu gördüm: Bu malzeme (64 numaralı müsvedde) arasında 1910-1911 ve 1916 yıllarıyla tarihlenmiş baskı hazırlıkları da vardı. Bunlardan ikincisi benim pek de önemli olmayan ve ne yazık ki hâlâ mecburen kullanılan “Rukovodstva dlya praktičeskogo izuçeniya osmansko-turetskogo yazıka”nın [=Osmanlı-Türkçesini pratik yoldan öğrenme kılavuzu] I. bölümünü oluşturacaktı (II-IV. bölümler 1915-1917’de çıktı). Filolog-Türkolog olarak dar bir alanda uzmanlaştığımdan kendimi daha da dar bir alandaki -özellikle artık Almanya’da çokça gördüğümüz- Osmanlı araştırmaları uzmanları içinde saymaya hakkım yok. En son baskısı, Osmanlı Türkçesi öğrencilerim ve Leningrad Yaşayan Şark Dilleri Enstitüsü rektörünün ısrarıyla -doğrusu her zaman olduğu gibi aceleyle- hazırlanan söz konusu ders kitabı, Osmanlı ve Batı-Avrupa dillerindeki önceki Osmanlı dili ders kitaplarının artı ve eksilerini de gözeterek onların yerini

* Bu yazı Aleksandr N. Samoyloviç’in *Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turetskogo yazıka* adlı kitabına yazdığı ön sözdür (G. F. Blagova ve D. M. Nasilov’un ön sözüyle ve yine onların gözetiminde 1925 tarihli yayının genişletilmiş ve düzeltilmiş tıpkıbasımı, Moskova 2002, Vostoçnaya literatura RAN, 8-11. s.). Türkiye Türkçesine Serdar Karaca tarafından çevrilen söz konusu metindeki yay ayrıçlar yazara, köşeli ayrıçlar ise çevirene aittir.

Rukovodstva dlya praktičeskogo izučeniya osmansko-turetskogo yazıka (Opıt osmansko-turetskoy gazetnoy hrestomatii) [Osmanlı-Türkçesini pratik yoldan öğrenme kılavuzu, Osmanlı-Türk gazeteleri okuma kitabı tecrübesi], III. Kısım, Haz. A. N. Samoyloviç ve H. N. Kadızade, Imperatorskoye obşestvo vostokovedeniya [imperatorluk şarkiyat cemiyeti], Petrograd 1915.

Rukovodstva dlya praktičeskogo izučeniya osmansko-turetskogo yazıka (Knijka dlya načalnogo çteniya) [Osmanlı-Türkçesini pratik yoldan öğrenme kılavuzu, ilk okuma kitabı], II. Kısım-1. Sayı, A. N. Samoyloviç, Obşestvo vostokovedeniya [şarkiyat cemiyeti], Petrograd 1917.

almaya asla talip olmuyor. Batı-Avrupa dillerindekilerin belli başlılarıyla bir zamanlar tanışmıştım ancak bunlardan bazılarınıysa ismen ya da tenkitlerden biliyorum. G. Weil'in [1882-1960] Berlin Şark Dilleri Semineri tarafından 1917'de basılan uygulamalı ve açıklamalı dil bilgisi (Giese ve Bergsträsser'in tenkitleri), Prof. J. Deny'nin [1879-1963] Paris Yaşayan Şark Dilleri Okulu tarafından 1920'de basılan hacimli dil bilgisi (Bergsträsser'in tenkidi) ve genç Türkolog N. K. Dmitriyev'in [1898-1954] dil bilgisi notlarıyla Moskova'da ışık baskı tekniğiyle yazma olarak yeni çıkan S. K. Tserunian'ın "Kurs osmanskih razgovorov"u [= Osmanlıca konuşma kursu] (I. cilt) elimin altındayken -zaman yettiği kadar- "Opıt kratkoy kırımko-tatarskoy grammatiki"de [= kısaca Kırım-Tatarcası dil bilgisi] (1916) kullan-

Opıt kratkoy krımsko-tatarskoy grammatiki [kısaca Kırım-Tatarcası dil bilgisi], A. N. Samoyloviç, Tavriçeskaya gubernskaya zems-kaya uprava otdel narodnogo obrazovaniya [Tavriya guberniya/il idaresi halk maarifi bölümü], Petrograd 1916.

Türk dilleriyle teorik ve pratik tanışıklığımdan yola çıkarak Türk dillerine yabancı dil bilgisi sistemlerinin etkisinden uzak (hazır bir örnek bulamadım) ve hacmiyle Aug. Müller'in [1848-1892] *Porta Linguarum Orientalium* dizisindeki *Türkische Grammatik* (1889) veya Németh'in [1890-1976] (1917) *Sammlung Göschen* (bir dizi düzeltme gerekiyor) serisindeki gibi kısa dil bilgisi kitaplarından geri kalmayan bir ders kitabı hazırlamaya çalıştım.

Kelimeleri çeviri yazıyla verirken Arap harflerinin yanında müteveffa Akademi üyesi V. V. Radloff'un çalışmalarında tercih ettiği akademik-fo-netik Rus alfabesini kullandım. Örnek olması için Rusya Bilimler Akade-

dığım dil bilgisi malzemesinin düzenlenişini ve "Posobiya dlya izučeniya uzbetskikh nareçij" [= ders kitabı: Özbek ağızları öğretimi] (1919) müsveddemdeki bazı düzeltmeleri biraz daha tekâmül ettirmek istedim. Bu arada, 1924 sonbaharında Kıırlmlı Türklük bilimci Prof. Çobanzade'yle [1893-1937] Bakü'deki dil bilgisi sohbetlerimi de belli ölçüde dikkate aldım. Söz konusu ders kitabının hedefiyse oldukça basit ve bir o kadar da mütevazı: Osmanlı araştırmaları uzmanı olacak Rusların Osmanlı-Türkçesini öğrenirken el altında bulunduracakları Rusça yeni bir matbu dil bilgisi kitabı ihtiyacını bir nebze olsun karşılamaktır.

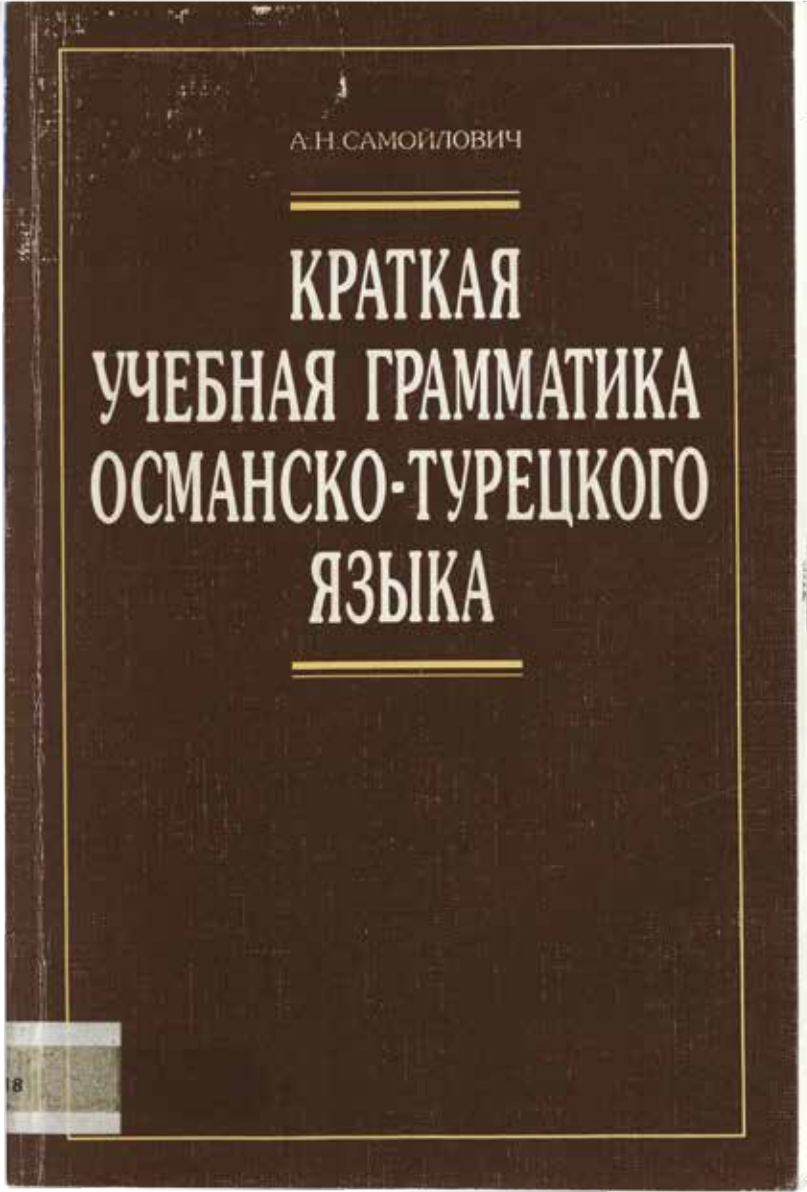
Dil bilgisi malzemesini seçip açıklarken -öğrenciyken ilk İstanbul ziyaretimden, 1900'den bu yana aşama aşama biriken Osmanlı dilinde kendi edindiğim teorik ve pratik bilgilerden, ayrıca çağdaş ve tarihî öbür

misi Antropoloji ve Etnografya Müzesi bünyesindeki Radloff Topluluğunun uygulamalı çalışmalar için kabul ettiği Latin harfli çeviri yazı sistemiyle bir metin kesiti verdim.

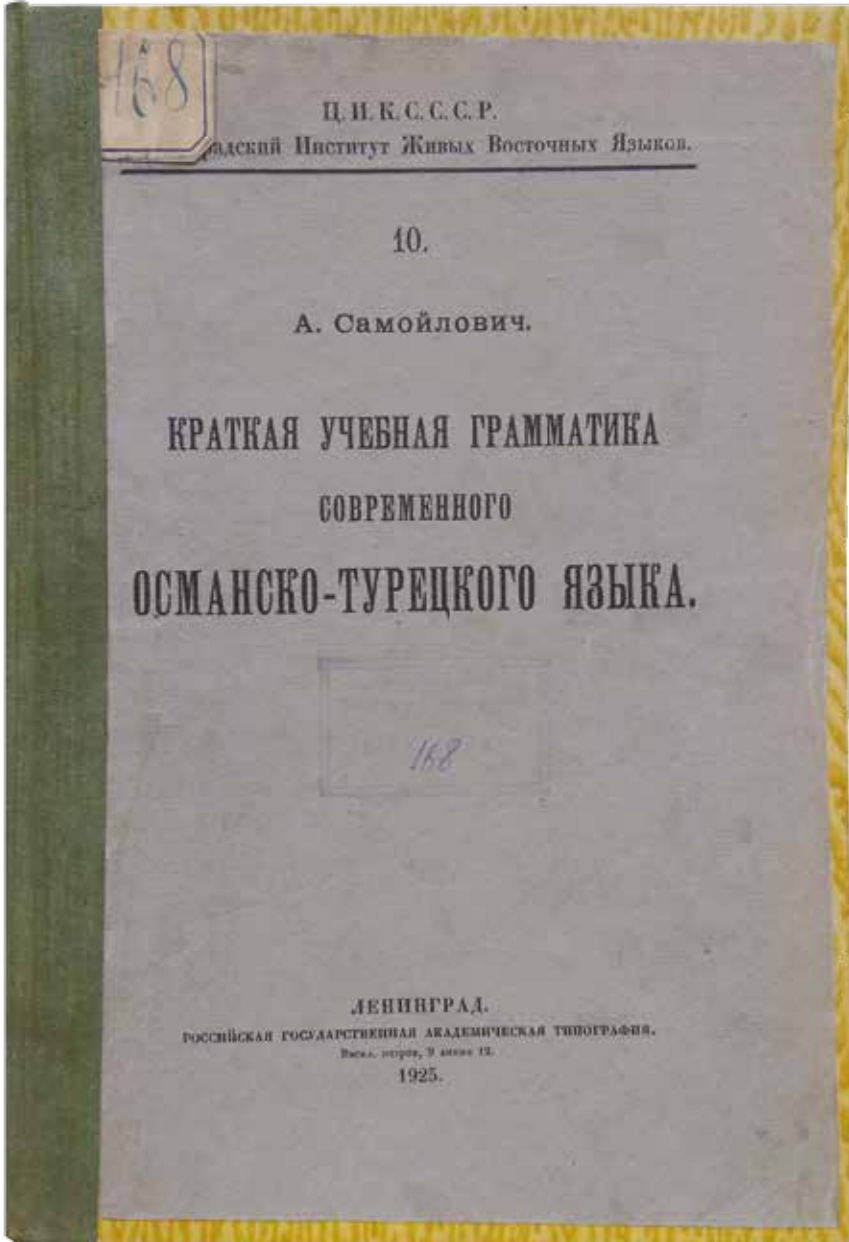
Farklı Türk dillerinde 1907'den beri edindiğim hocalık tecrübem S. K. Tserunian'ın "Kurs osmanskih razgovorov"da, ön sözde dedikleriyle mutabık kalmama izin vermiyor: "Avrupalılar ile Türklerin düşünce dillerindeki kökten farklılık sebebiyle Osmanlı dili öğretiminde, ibarelerden önce dil bilgisiyle tanışılmalıdır." (IX. s., 1. dipnot). Bana göre, ibareler olmadan ve ibare çalışmasından önce dil bilgisi öğretilmesi o ya da bu dilin özelliklerinden bağımsız olarak beyhude zaman kaybıdır. Yüksekokul da dâhil olmak üzere herhangi bir basamakta, herhangi bir dilin teorik ya da pratik gayelerle öğretilmesi uygulamalı bir nitelik taşımalıdır. Uygulamalı yüksekokulda Osmanlı dilini, öğrencilerin yatkın oldukları herhangi bir alfabeyle not tutmalarına müsaade ederek dinleme ve özellikle de ibare bilgisiyle öğretmeye başlıyorum. Bu sırada da malzemeyi, öğrencilerin dilin ses ve dil bilgisi (aynı zamanda hem biçim hem de cümle bilgisi) özelliklerini ibareler ve günlük dildeki ifadeler yoluyla kolaydan zora doğru kavrayabilecekleri biçimde sıralıyorum. Öğrencilerin bir miktar kelime hazinesi, çekim biçimleri ve deyimlerle basitçe konuşmalarını sağlayacak dilin en temel unsurlarını dinleyerek kavramalarından ancak sonra ilk dönemin nihayetinde, o zamana kadarki dil vukufiyetlerine göre birkaç sayfacık metin okuyabilmeleri hesaplanarak onlara Arap alfabesi derece derece öğretiliyor. Dil bilgisi verilerinin sistemleştirilmesi, ibare bilgisindeki alıştırmalarla bu verilerin kavranmasından sonra tarafımdan bölüm bölüm gerçekleştiriliyor. Böylece, söz konusu kısa dil bilgisi ders kitabını, öğrencilerimle sınıfta işlemek için değil, onlara sınıf dışında rehberlik etmek için tasarladım. Kitabın içindeki malzemenin düzeni de derste öğrencilere aktardığım sıraya göre değildir.

Dilin ana unsurlarının öğrenciler tarafından, bu amaçla seçilen ibarelerden kavranmasından sonra, ibare bilgisi çalışmalarını farklı bir düzende, konulara (ev, giyim, yemek, meşgaleler vb.) göre sürdüreceğim olan yardımcı hocaya devrediyorum. Bense ilk ders yılının ikinci döneminden itibaren gazete metinlerinin de dâhil olduğu yazılı metinlere yönelerek öğrencilerin dil bilgisi vukufiyetini genişletip derinleştirmeye devam ediyorum. Zamandan tasarruf ederek, öğrencileri kendi başlarına çalışmaya bırakmak için acele ederek uygulamalı yüksekokulda ayrı bir sistemli dil bilgisi dersi işleminde ve evde çalışma yoluyla dil bilgisi vukufiyetlerini nihai biçimde sistemleştirmelerini onlara bırakıyorum.

Leningrad
1924 yılı aralığı

Aleksandr N. Samoyloviç'in *Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turetskogo yazıka* [Ders Kitabı: Kısaca Çağdaş Osmanlı Türkçesi Dil Bilgisi] adlı, 1925 yılında basılmış eserinin G. F. Blagova ve D. M. Nasilov'un ön sözüyle ve yine aynı kişilerin gözetiminde genişletilmiş ve düzeltilmiş Moskova 2002 tarihli tıpkıbasımının ön kapağı [Vostoçnaya literatura RAN, 158+2 s.]. Ayrıca kitabın tam adı yukarıdaki gibi olmakla birlikte söz konusu yeni baskının ön kapağında "çağdaş" kelimesi çıkarılmıştır.

Aleksandr N. Samoyloviç'in *Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turetskogo yazıka* [Ders Kitabı: Kısaca Çağdaş Osmanlı Türkçesi Dil Bilgisi] adıyla SSCB Merkezî İcra Komitesi Leningrad Yaşayan Şark Dilleri Enstitüsü tarafından 1925 yılında yayımlanan kitabının kapağı.